

УДК 94(477.51)»1833-1874»
DOI 10.31654/2520-6966-2021-17f-102-29-48

О. О. Лейберов

старший викладач кафедри всесвітньої історії та міжнародних відносин
Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя
e-mail: lejberov@ukr.net

**Витоки та становлення нумізматичної колекції
Ніжинської вищої школи
(початок 30-х – середина 70-х років XIX століття)**

Стаття присвячена розгляду проблем, що пов'язані з процесами заснування та функціонування мінцкабінету у Ніжинській вищій школі і хронологічно охоплює період з початку 30-х до середини 70-х рр. XIX століття. На основі нововведених у науковий обіг архівних джерел, що включають документи господарського характеру, щорічні підсумкові звіти, описи, документи приватного характеру, автор статті зробив спробу проаналізувати та по-новому поглянути на проблему. У ході дослідження підтверджено, що нумізматичне зібрання почало формуватися у перші роки існування Гімназії вищих наук, а як окрема установа у складі гімназичної бібліотеки почала функціонувати в останні роки існування Гімназії. Мінцкабінет протягом усього часу свого існування перебував у статусі не самостійної установи. Він не мав постійного приміщення, окремого штату, на його утримання не виділялись кошти. За весь досліджуваний період зафіксований лише єдиний факт виділення коштів для придбання нових експонатів. Поповнення колекції проходило лише за рахунок дарунків та пожертв з боку меценатів та небайдужих. У статті простежений та досліджений стан наповнення колекції, частково проаналізований її склад. Автор робить висновки, що в силу об'єктивних (хронічна нестача коштів, відсутність зацікавленості з боку керівництва Ліцею, невідповідність профілю навчальної установи потребам кабінету) та суб'єктивних (безініціативність завідувачів кабінетом, їх слабка наукова підготовка, безвідповідальне ставлення до збереження та опису колекції) обставин, мінцкабінет не зміг перетворитись у окрему, самостійну науково-дослідну установу. «Нове життя» у процес функціонування мінцкабінету міг внести дарунок нової колекції монет та медалей, що був зроблений почесним попечителем Ліцею Г. О. Кушелевим-Безбородьком. Однак у силу перерахованих вище причин він так і залишився «мертвим грузом». У роботі звертається увага ще на одну негативну деталь, яка супроводжувала існування мінцкабінету в означений період. Це відсутність повноцінного, професійного опису експонатів зібрання. Навіть рідкісні, особливо цінні предмети колекції не пройшли атрибуції (срібляники Володимира Великого, що були знайдені у Ніжинському скарбі 1852 р.). Автор доходить

висновку, що протягом означеного періоду колекція монет та медалей, що зберігалась у мінцкабінеті, не відіграла ніякої ролі у навчально-виховному, освітньому та науковому процесі. Разом з тим саме існування нумізматичного кабінету позначалось на престижності навчального закладу і в подальшому могло зіграти у цих процесах позитивну роль.

Ключові слова: Ніжинська Вища школа, Ліцей, нумізматичне зібрання, колекція монет та медалей, мінцкабінет.

Серед важливих напрямків наукових досліджень у сучасній вітчизняній історіографії пріоритетним залишається вивчення наук, що входять до блоку допоміжних історичних дисциплін. З-поміж шестидесяти предметів, що входять у їх коло, чинне місце посідає нумізматика. Для сучасного історика-дослідника важливими та невід'ємними стали знання її принципів. Вивчення даної науки, у поєднанні із залученням знань з галузей археології, метрології, геральдики, сфрагістики, генеалогії, мовознавства та мистецтвознавства? допомагає розібратися у складних проблемах фінансово-економічної, політичної історії та питаннях історії культури. Нумізматичний матеріал дозволяє вільно орієнтуватися у питаннях фінансових реформ та монетної справи окремих народів та держав. Разом з тим увагу науковців продовжують привертати історії нумізматичних колекцій і зібрань, які збереглися та існують дотепер або були втрачені. Окремо слід виділити нумізматичні зібрання, які належали університетам та іншим закладам вищої освіти. Долі цих колекцій та їх історії цікаві, але й водночас трагічні.

У Російській імперії мода на колекціонування монет та медалей поширилась у 2-й половині XVIII століття серед представників імператорської фамілії, сановників та вищої знаті. На початку XIX століття частина університетів імперії вже мала свої власні мінцкабінети, зібрання яких нараховували тисячі екземплярів. Так, власниками значних колекцій були Московський, Санкт-Петербурзький, Казанський, Варшавський, Дерптський, Гельсінгфорський університети. На українських землях імперії – університет Святого Володимира в Києві, Харківський та Новоросійський університети. Як правило, в основу таких університетських колекцій були покладені приватні зібрання, які були їм подаровані меценатами або колекції, які були передані з інших навчальних закладів. Так, після закриття східного факультету Казанського університету нумізматична колекція була вивезена до Санкт-Петербургу. Після закриття Віленського імператорського університету у 1832 р. його нумізматична колекція була

розділена та поповнила зібрання університетів у Харкові та Києві. Окремо слід виділити мінцкабінет, що існував у вищих навчальних установах Ніжина.

Історія існування вищих навчальних закладів у провінційному Ніжині нараховує кілька періодів. Гімназія вищих наук, відкрита у 1820 р., проіснувала до 1832 р., коли на її базі було засновано Фізико-математичний ліцей, який у 1840 р. було реорганізовано у Юридичний ліцей князя Безбородька (ЮЛН), а той, у свою чергу, було перетворено на Історико-філологічний інститут князя О. А. Безбородька (1875 р.). Ніжинська вища школа, в усіх її організаційних формах, відіграла визначну роль у історії та освітньо-культурному спадку України, Білорусії та Росії. Вищі навчальні заклади, що існували у Ніжині, були центрами наукового, культурного та інтелектуального життя не лише Чернігівської та Полтавської губерній, а й усієї Лівобережної України.

Історія нумізматичного зібрання Юридичного ліцею князя Безбородька та Історико-філологічного інституту широко представлена у наукових публікаціях дослідників та місцевих краєзнавців. Однією з перших на історію нумізматичної колекції у Ніжині звернула свою увагу Р. М. Яушева-Омельянчик [1–2]. Деякі аспекти даної проблеми були розглянуті на сторінках солідної монографії Г. В. Самойленка та О. Г. Самойленка «Ніжинська вища школа: від Гімназії вищих наук до університету» [3]. Існуванню нумізматичного зібрання на різних історичних етапах, його складу, опису окремих монет та медалей присвячена ціла низка статей та публікацій [4–6]. Окремо слід виділити колективну монографію ніжинських вчених «Описи нумізматического собрания учреждений Нежинской высшей школы середины XIX – первой трети XX вв.: исследования и документы» [7]. У даній монографії заслуговує на увагу не лише глибокий та критичний аналіз наявного матеріалу, а й уведення у науковий обіг документів з архівних фондів Національного Києво-Печерського історико-культурного заповідника, які відбивають історію нумізматичного зібрання кінця XIX століття. Разом з тим у історичних дослідженнях та публікаціях ще залишається багато «білих плям». Наведені в них факти часто суперечать один одному (особливо це стосується складу колекції та її збереження), іноді вони не підтверджуються іншими документами, спірним залишається питання шляхів наповнення зібрання, його використання в навчально-виховних цілях тощо. Вивчення та аналіз архівних матеріалів, що відносяться до документів правління гімназії,

ліцеїв та інституту, господарського діловодства цих закладів дозволяє відновити картину складу нумізматичної колекції, її наповнення та використання, а також історію мінцкабінету в цілому.

Раніше вважалося, що свої витоки нумізматичне зібрання бере у кінці 30-х рр. XIX століття у стінах Фізико-математичного ліцею. Під 1837 р. фіксується згадка про її існування у звіті міністра народної освіти графа С. С. Уварова [7, с. 7]. Але знайдені нами архівні джерела дають змогу віднести цю подію на більш ранній період. Так, у «Звіті про роботу гімназії» за 1833 рік містяться свідчення про існування при бібліотеці Мінц-кабінету (саме під такою назвою буде довгий час існувати нумізматична колекція, причому в офіційних документах допускалося написання Мінц-кабінет та мінцкабінет). У ньому зберігалось «Медалей та монет срібних разом числом 64, але так як вони ще не передані пану бібліотекару на зберігання, то й їх ціна не відома». Потім йшла примітка, що «ціна медалям та монетам не означена, оскільки вони були подаровані без оцінки» [8, арк. 26–26 зв.]. Крім цього, зазначалося, що Мінцкабінет у цьому році надбань та втрат не мав, що дає можливість припустити, що він існував вже кілька років перед цим. Взагалі першими експонатами колекції могли бути «дві срібні медалі», про які зазначає у своєму звіті від 1 січня 1826 р. бібліотекар гімназії Август Аман. Вони згадуються разом з чотирнадцятьма уламками грецьких глечиків з давніми написами на них, слоновим іклом, уламками окам'янілого дерева, трьома китайськими башмаками, китайською люлькою та іншим майном бібліотеки [9, арк. 2]. Однак у рапорті про роботу гімназії за 1827 р. про існування мінцкабінету не згадується (є свідчення про існування тільки фізичного та мінералогічного кабінетів) [10, арк. 1 зв.].

У наступні роки нумізматична колекція поповнювалась, але дуже повільно. Джерелами поповнення були, як правило, подарунки та пожертви приватних осіб та учнів ліцею. У 1841 р. тільки створеному Юридичному ліцеї князя Безбородька, обер-прокурор Святішого Синоду граф М. О. Протасов подарував бронзову медаль, що надійшла на зберігання у бібліотеку Ліцею [7, с. 8]. У звіті правління Ліцею за 1842 р. зазначалося, що «у Мінц-Кабінеті знаходиться медалей та монет разом 68» [11, арк. 42 зв.]. Таким чином, можна зробити висновок, що за майже десятирічний період існування мінцкабінету, його колекція поповнилася аж... на чотири екземпляри. Колекцією у той час завідував бібліотекар Ліцею, професор енциклопедії законодавства та державних законів надвірний радник Яким Костянтинівич Циммер-

ман. Жодних згадок про його будь-які знання у сфері нумізматики невідомо, скоріше за все на посаду бібліотекара та завідувача мінцкабінетом він влаштувався заради грошової надбавки до зарплати, яка складала – 85 крб 75 коп на рік. Однак, як засвідчують автори «Описи нумизматического собрания...», саме Я. К. Циммерман у 1843 р. склав «Зошит для записів різних предметів нумизматичної колекції Ліцею князя Безбородька», який вважається її першим описом [7, с. 8].

У звіті 1842 р. є єдина згадка про використання нумизматичної колекції в освітньо-виховній діяльності, щоправда, не Ліцею, а гімназії, що існувала при ньому. «Ніжинська гімназія використовує колекції Ліцею князя Безбородька з часів його перетворення з фізико-математичного факультету (скоріше за все помилка, правильно – ліцею) у юридичний» [11, арк. 42 зв.]. Більше згадок про використання колекції в освітніх цілях нами не зафіксовано. Скоріше за все колекція просто лежала «мертвим грузом», а практика її використання для знайомства з нею гімназистів і ліцеїстів та їхнього навчання більше не проводилась.

У своїй монографії Г. В. та О. Г. Самойленки зазначають: «Найбільш суттєво упродовж початкового періоду існування Мінцкабінету ЮЛН він поповнився у 1845 р., коли у зв'язку з 25-річним ювілеєм з дня відкриття Гімназії вищих наук князя Безбородька у Ніжині почесний попечитель Ліцею граф О. Г. Кушелєв-Безбородько подарував опікуваному ним учбовому закладу картинну галерею (175 картин) та нумизматичну колекцію (441 монету та медаль) з власного зібрання» [3, с. 271–277]. Але знайти підтвердження цієї інформації у документах Ліцею нам не вдалося. Як засвідчують архівні джерела, нумизматичного подарунку у 1845 р. Ліцею зроблено не було так само, як і наступного року. У документі під назвою «Промова та історична записка, складені для прочитання на святковому зібранні Ліцею...» за 1845 р. значиться, що «у Мінц-Кабінеті знаходиться медалей та монет 68» [12, с. 122]. Та ж сама цифра фігурує й у звіті за 1846 р. [13, арк. 16 зв.].

У період 1847–1849 рр. нумизматичне зібрання поповнилось за рахунок кількох пожертв і дарунків. Так у 1847 р. зафіксоване свідчення про подарунок надвірного радника П. Клобукова, що презентував Ліцею срібну медаль. У тому ж році студент І. Екеблад подарував Ліцею 25 срібних та 5 мідних монет. У 1849 р. від студента П. Черкеса надійшло 7 монет [7, с. 8]. У 1850 р. «з Мінцкабінетом не

відбулось ніяких змін, а також не було ніяких надходжень та втрат. У ньому знаходиться 218 номерів (експонатів) [14, арк. 25 зв.]. Необхідно зазначити той факт, що протягом усього першого періоду існування мінцкабінету Ніжинської вищої школи він ніколи не був окремим, самостійним осередком. Мінцкабінет відносився до «учебних пособий Лицея и гимназии». У всіх річних звітах зазначалося: «До навчальних посібників Лицею та Гімназії відносяться основні бібліотеки обох закладів, кабінети фізичний, мінералогічний, зоологічний з колекцією зображень тварин з картон-п'єру, мінц-кабінет та картинна галерея... У мінц-кабінеті у 1851 р. знаходиться медалей та монет 218» [15, арк. 25 зв., арк. 57; 16, арк. 29].

У наступному 1852 р. колекція мінцкабінету суттєво збагатилась. У звіті за 1852–1853 рр. було зазначено: «У Мінц-Кабінеті знаходиться медалей та монет 218» [17, арк. 32], але потім було зроблене виправлення – «У минулому році у Мінц-Кабінет поступило шляхом дарунків від деяких осіб 53 срібні та мідні монети та медалі і тому у цьому кабінеті зараз знаходиться медалей та монет 271. Втрат у кабінеті не було» [18, арк. 26]. У іншому документі читаємо: «Правління Лицею... від 1 серпня 1852 року має за честь оголосити Вашому Високблагородію (професору М. А. Тулову – О.Л.) свою щирю подяку за пожертву Вами для Мінц-Кабінету двох знайдених у околицях Ніжину давніх срібних монет, що були віднесені Вами до давньої, домонгольської Росії» [19, арк. 1]. Даний епізод пов'язаний із знахідкою поблизу міста відомого Ніжинського скарбу срібляників Володимира Великого, який складався з-понад 200 монет. Дана подія, як найкраще характеризує зневажливе ставлення керівництва Лицею до мінцкабінету та нумізматичної колекції в цілому. Замість того, щоб проявити активність та придбати якомога більше монет для поповнення власної колекції, правління лицею не зробило жодних дій у цьому напрямку. У той час як волосний писар, що отримав монети від селянина, який знайшов скарб, їх розпродував усім бажаним, у Лицеї не знайшлося грошей для того, щоб придбати монети і тим самим зберегти скарб у цілісному вигляді для подальшого наукового дослідження. Свою позицію правління Лицею пояснювало тим, що «у цьому році Лицей (як і в попередні роки – О.Л.) зовсім не має засобів для збагачення цього кабінету...» [18, арк. 26]. Хоча при цьому визнавало, що «... особливої уваги заслуговують 2 монети... подаровані та описані професором Туловим, що відносяться до домонгольського періоду Російської Історії та роблять деякий переворот у цій науці» [18, арк. 65].

У ліцейській колекції пізніше значилося три срібляники, але професор М. Тулов подарував тільки два екземпляри. Визначити ці два перші «ліцейські» екземпляри стало можливим завдяки ґрунтовній праці радянської дослідниці М. П. Сотникової «Нежинский клад сребреников 1852 г. (реконструкция состава)» [20]. У ній вона реконструює та аналізує вміст скарбу, при цьому даючи опис усіх трьох екземплярів монет, що зберігались у нумізматичній колекції Ніжинського інституту до середини 30-х рр. ХХ століття. Згідно каталогу, наведеного нею, «ліцейські» срібляники значаться під № 24-2, 55-1 та 61-1. Але останній екземпляр вже був описаний відомим нумізмоматом І. І. Толстим у його дослідженні «Древнейшие русские монеты X–XI в.» [21], у той час як перша й друга монети були описані та видані вперше [20, с. 15–41]. Таким чином, монети подаровані професором М. Туловим Лицею князя Безбородька є всі підстави ідентифікувати з тими, що у 1949 р. надійшли до Ермітажу з Держсхову СРСР (Гохрану). Перший срібляник мав вагу 3,37 г, діаметр – 28 мм та був викарбуваний зі сплаву, що містив зовсім незначну долю срібла. Другий – важив 2,62 г, мав діаметр 27 мм, був відкарбований подвійним ударом та містив сліди обрізання по краю монети. Метал монети також був низької проби [20, с. 30, 34]. Слід зробити ще одне зауваження. У «Описи русского отдела нумизматического собрания Лицея Князя Безбородько» складеного у 1874 р. бібліотекарем І. О. Сребницьким срібляники визначені як «№ 2 – Срібна монета Володимира Св[ятого]: 1). Зображення князя, що сидить на троні з написом: Владимиръ на столе. 2). А се его серебро. № 3 – Срібна монета Ярослав[а]: 1). Подібне зображення князя. 2). «Ярославле серебро». Як показують сучасні дослідження, монет Ярослава Володимировича типу «Ярославле серебро» у Ніжинському скарбі 1852 р. не було. Таким чином ми робимо висновок, що у нумізматичному зібранні Лицею такої монети не існувало. І. Сребницький просто неправильно прочитав легенду і тому невір-но атрибутував один зі срібляників Володимира Великого. Потім ця помилка перекочувала у «Опись монет, медалей, жетонов, ассигнаций и других знаков, входящих в состав Нумизматического собрания Института князя Безбородько», що була складена директором інституту І. П. Козловським у 1918 р. [22, с. 33]. З'ясувати, що ще за монети були подаровані того року Лицею нам не вдалося.

У 1853 р. колекція значно поповнилася. Шляхом «дарунків та придбання купівлею» надійшло 151 срібна та мідна монета та меда-

ль, і колекція вже нараховувала 422 номери. Всі надходження 1853 р. зберігалися «окремо, загорнутими у папірець» [23, арк. 12–12 зв., 24] і не були описані та долучені до колекції аж до 1855 р.

Це, на нашу думку, також є свідченням безвідповідального ставлення Я. К. Циммермана до обов'язків хранителя мінцкабінету. За весь період перебування його на посаді бібліотекаря не зафіксовано жодного опису нових надходжень колекції. Навіть записи, які він вносив у «Зошит для записів різних предметів нумізматичної колекції...» були зроблені неакуратно, непослідовно й з помилками.

У січні 1855 р. Я. К. Циммерман звільнився з посади бібліотекаря, а на його місце був призначений професор законів казенного управління 23-річний Олександр Феліксович Янішевський, випускник університету Св. Володимира [23, арк. 6]. Він одразу активно прийнявся за справу та став наводити порядок у мінцкабінеті. По-перше, згідно його доповідної записки правління Ліцею 8 лютого 1855 р. дозволило йому «... зробити у присутності Радника Правління Ліцею необхідні доповнення та виправлення помилок у матеріальних книгах та зошитах бібліотек та Мінц-Кабінету» [24, арк. 19–20]. По-друге, він уклав каталог під назвою «Список монет, складений у продовження «Зошит для записів різних предметів нумізматичної колекції Ліцею князя Безбородько» [7, с. 29–34]. На нашу думку, до даного «Списку...» увійшли ті 151 монета та медаль, що не були описані Циммерманом у 1853 році. Тут були представлені 10 давньоримських срібних та мідних монет. Денарії імператорів Адріана, Антоніна Пія, Септимія Севера, імператриць Фаустини (дружина імператора Марка Аврелія) та Луцилли (дружина імператора Луція Вера, дочка Марка Аврелія), дупондії Нерона, Доміціана та двох вищезгаданих імператриць. «Русская» частина колекції була представлена 18 срібними монетами від Івана III до Павла I (копійки, полтини та карбованці). Мідні номінали були представлені полушками, копійками, деньгами (1/2 копійки) та п'ятаками від часів Петра I до Олександра I (29 шт.). Значну кількість склали срібні та мідні монети Річі Посполитої (45 екз. від Сигізмунда I (XVI ст.) до Августа Понятовського (XVIII ст.) та російські монети для Царства Польського). Європейські монети XVII–XIX ст. склали більше третини опису – пруські, австрійські, французькі, англійські, шведські, німецькі тощо. Крім того, опис включав 5 медалей – російську, дві польські, одну французьку та одну державну, належність якої Янішевський не спромігся визначити [7, с. 31–34].

У цьому ж році колекція Ліцею поповнилася власними золотом та срібною медалями, якими нагороджувалися випускники Ліцею після успішного завершення навчання. Вартість золотої медалі становила 78 крб 05 коп, а срібної – 7 крб 45 коп, що було зафіксовано у документах [25, арк. 40]. Взагалі лютий місяць 1855 р. був доволі вдалим у плані поповнення мінцкабінету новими експонатами. 7 лютого 1855 р. Ліцей отримав у свою колекцію срібну медаль від Ради Імператорського Московського університету, що була вибита у пам'ять сторічного ювілею цього навчального закладу [24, арк. 72]. 12 лютого 1855 р. у Мінцкабінет надійшли у якості пожертви одна медаль та п'ять монет від кандидата університету Св. Володимира Лева Сулістровського [24, арк. 41–41 зв.]. Це були срібні монети: польська – Сигізмунда III, шведська – короля Карла XIV Юхана (колишній наполеонівський маршал Жан-Батіст Жюль Бернадот), британська – короля Георга III, французька, номіналом у ½ франка, Наполеона I та білонова австрійська монета (6-ть крейцерів). Ні років випуску, ні ваги та діаметру монет, ніде зафіксовано не було. Єдиний запис свідчить: «монети передати у Мінцкабінет та зберігати разом з іншими» [24, арк. 62 зв.]. Медаллю виявився срібний жетон «розміром у двогривенний (20 копійчна монета – О. Л.), на укладення миру з Портою 29 грудня 1791 року». Жетон був присвячений Яській мирній угоді 9 січня 1792 р. (29 грудня 1791 р.), що завершила російсько-турецьку війну 1787–1791 рр. Можливо, подарунок Л. Сулістровським цього жетону був не простою жертвою Ліцею князя Безбородька. Адже відомо, що після смерті князя Г. Потьомкіна мирні переговори з Османською імперією продовжив О. А. Безбородько, який успішно їх завершив. Правління Ліцею 7 березня 1855 р. своїм рішенням висловило подяку Л. Сулістровському, «але у зв'язку з тим, що місце проживання благодійника Правлінню не відомо», то воно просило професора Янішевського зв'язатися з ним та подякувати йому від себе [24, арк. 62–62 зв.]. Дослідниця Р. М. Яужева-Омельянчик, оцінюючи нумізматичну колекцію на 1855 р., називає цифру у 854 предмети, але вона явно завищена. У своїх дослідженнях ця професорка використовувала документи 1874 р., де названа саме така кількість предметів нумізматичного зібрання. Але на 1855 р. колекція була значно меншою. Крім того, є низка зауважень до цифр, що наводить Яужева-Омельянчик у своїй статті, але про це нижче. Звіт 1858 р. фіксує, що «у Мінц-Кабінеті не відбулось змін, а також надходжень та збитків не було, він нараховує 428 номерів» [26, арк. 25].

І така не гарна ситуація, що складалась роками навколо мінцкабінету, ще більше погіршилася влітку 1860 року. 16 червня цього року професор О. Ф. Янішевський помер [27, арк. 11]. І судячи з документації канцелярії Ліцею, посада бібліотекаря певний час залишалася вакантною. Обов'язки бібліотекаря виконували різні люди по черзі, тобто постійний нагляд за мінцкабінетом був майже повністю відсутній. Тільки у 1866 р. вчитель гімназії Олександрович був затверджений на посаді бібліотекаря Ліцею та гімназії [28, арк. 9 зв.].

У 1861 році у мінцкабінеті знаходилося 423 екземпляри монет та медалей [29, арк. 7; 30, арк. 7]. Наступного року, згідно «Відомості про стан бібліотеки, музею, кабінетів та інших навчально-лікувальних установ Ліцею» зазначалося, що у кабінеті «старожитностей та мистецтв», що включав у себе нумізматичну та етнографічну колекцію, нараховувалося 408 монет та 24 медалі. Причому навіть була визначена вартість зібраних експонатів. Монети були оцінені у 370 крб, а медалі у 40 крб [31, арк. 1 зв., 32, арк. 7]. Але вже через два роки, у 1864 р., «зібрання монет та медалей нараховувало 426 номерів» [33, арк. 8]. На відсутність 6-ти екземплярів колекції ніхто не звернув ніякої уваги, тим більше це не викликала ніякої реакції з боку керівництва Ліцею. Не було навіть спроб їх відшукати. Зрозуміло, що ніхто ніякого покарання за це не поніс. Про їх нестачу офіційно оголосять тільки... 10 років потому.

У архівах Ліцею за 1867 р. зафіксовано факт отримання чергового нумізматичного подарунку. У листі на ім'я законовчителя гімназії при Ліцеї Ф. Бордоноса від 6 січня 1867 р. читаємо: «Отче Федоре. Перебуваючи у канцелярії ніжинської Гімназії обіцяв подарувати для тамтешнього кабінету частину монет, що були знайдені на моїй землі, тому надаю 15 монет різного розміру. Покірно прошу передати їх кому слід. Маю за честь залишатися Вашим покірним слугою. Борзенський купець, мешканець містечка Ічні Іван Воробйов» [34, арк. 2]. Тільки 28 лютого монети були передані завідувачу бібліотеками Олександровичу з наказом: «... прийняти та зберігати разом з іншими у кабінеті» [34, арк. 3]. Жодних інших даних у документі не подано. Залишається невідомим хто, де, коли знайшов скарб, яким був його склад, що сталося з рештою монет. Навіть не подано опису тих монет, що надійшли до нумізматичної колекції Ліцею. Однак цей дарунок збільшив ліцейську колекцію до 441 екземпляру [35, арк.15 зв].

Наступного року «Мінц-Кабінет збагатився надходженням медалі, вибитої у пам'ять відновлення Ладозького каналу, нараховує в собі 442 номери монет та медалей» [36, арк. 11; 37, арк. 8 зв.]. Медаль, про яку йде мова, було викарбовано на честь завершення робіт на Новоладозькому каналі, що з'єднав річки Волхов та Неву.

Незважаючи на щорічні надходження, ситуація навколо мінц-кабінету залишалася доволі складною. Саме у той рік у звіті Ліцею вперше з'являється запис «кабінет нумізматичний вельми бідний, існуючий лише за назвою» [38, арк. 11 зв.]. А в опис передачі справ директором Ліцею Гудимою новопризначеному директору Чалому у 1869 р. серед майна Ліцею нумізматична колекція взагалі не значилася [39, арк. 7–8]. Це було наслідком цілого комплексу проблем, що постали перед тогочасним навчальним закладом. Недостатнє фінансування, мала кількість студентів, значні витрати на утримання педагогічного колективу, невідповідний рівень викладання дисциплін поставили перед Радою Ліцею розгляд питання про те, що «Ліцей не може по організації своїй відповідати сучасному стану юридичних наук та потребує перетворень, які неможливі при існуючих матеріальних засобах» [40, арк. 12 зв.]. У 1870 році кількість монет та медалей мінцкабінету не змінилася та продовжувала нараховувати 442 екземпляри [41, арк. 14 зв.].

Таким чином, аналіз статистичних показників складу колекції, наведених у документах Ліцею за даний період, формують наступну картину: 1833 р. – у колекції мінцкабінету зафіксовано 66 експонатів, у 1842–1846 рр. наповнення кабінету збільшилось усього до 68 монет та медалей (+ 2 екз.), у 1850 р. – 218 (+ 150 шт.), у 1852–1853 рр. – 271 предмет (+ 60 екз.), у 1853 р. їх вже нараховувалося 422 (+ 151 номер), через п'ять років, у 1858 р. – 428 шт. (+ 6), 1861 р. – 423 одиниці збереження (- 5 екз.), 1862 р. – 432 (+ 9 шт.), 1864 р. – 426 екземплярів (- 6), у 1869-1873 роках колекція нараховувала 442 монети та медалі (+ 16).

Подією у історії існування мінцкабінету став значний дарунок, зроблений почесним попечителем Ліцею. У річному звіті за 1873 р. зазначалося, що «у поточному році бібліотека Ліцею збагатилася значною колекцією золотих, срібних та мідних монет та медалей, що заповів покійний граф Григорій Олександрович Кушелєв-Безбородько на користь Ліцею (з чудовими меблями для зберігання), що була передана до Ліцею Почесним Попечителем графом Олександром Івановичем Мусіним-Пушкіним... Рада Ліцею доручила вико-

нуючому обов'язки професора Ліцею Срібницькому прийняти у своє ведення як ці монети та медалі, так і ті, що раніше знаходилися у володінні («во владении» – так у тексті) п. бібліотекара та скласти їх докладний опис, згідно нумізматичним вказівникам» [42, арк. 6]. І. О. Срібницький не був готовим до такої важкої та кропіткої роботи, адже недосконало розбирався у справі нумізматики. Свідченням цього може служити не лише той факт, що він так і не склав повний опис, обмежившись лише його частиною (описавши тільки давньоруські монети), а й те, що він в одному з листів вимагав придбання довідникової нумізматичної літератури. Серед замовлених ним книг варто відмітити монографію Ноймана «Опис відомих монет купферкабінетів» (купфер-кабінет у перекладі означає «кабінет мідних монет»), роботу Джабат'є та Коена «Загальний опис візантійських монет», солідне дослідження «Сучасна нумізматика» Барта та низка робіт з польської нумізматики.

3 грудня 1874 р. на Раді Ліцею було заслухано рапорт завідувача нумізматичним зібранням І. Сребницького та радника Правління М. Затиркевича на рахунок огляду колекції. Вони повідомляли: «старє зібрання, по опису, складеному у 1855 році, нараховує 854 екземпляри, з яких відсутні невідомо коли втрачені шість номерів. А саме: медаль срібна визолочена, кругла, вибита на шлюб Наполеона з Марією Луїзою Австрійською 1810 року, на ній з одного боку зображені у такому вигляді на повний зріст імператор Наполеон та імператриця Марія Луїза, а з іншого боку – одні їх голови. Вага цієї медалі – 1 ½ золотника. Медаль міст Великої Греції, мідна. Срібний карбованець (1762 р.) імператора Петра III-го, срібна полтина (1798 р.) імператора Павла I, монета імператора Римського Леопольда I та монета мідна (1 Phänig) Фрідріха II (Великого) з 1784 р. ... дані монети та медалі слід виключити з нумізматичного зібрання «как в сущности не важные, о чем для сведения записать в журнал» [43, арк. 7]. З цього уривку викликає певне нерозуміння кількість наведених предметів «старої колекції». Зазначені 854 екземпляри майже у два рази більше тієї кількості, що була визначена у звіті за 1870 р. Таким чином, або колекція всього за два роки збагатилася на 412 предметів (але цього не зафіксовано в жодному документі), або Сребницький вніс у цю кількість так звані «дуплети» (монети, що дублювали вже представлені у систематизованому зібранні), або він просто заплутався у попередніх записах і допустив помилку.

Далі вони продовжували: «Частину зібрання, що поступила, якій складений систематичний опис з 950 номерів. До складу 1140 цього

опису увійшло 150 номерів із старого зібрання (монети описані О. Янішевським у 1855 р. – О.Л.). У частини нового зібрання, який опис ще не складений, визначена тільки загальна кількість екземплярів – 2544. У тому числі приблизно: монет польських та середньовічних брактіатів (монета карбована тільки на одному боці монетного кружка) – 1055 екз., монет грецьких та східних – 262 екз., монет римських – 474 екз., різних новоевропейських монет та медалей – 712 та одна табличка з 41 штукою давніх руських монет срібних... 36 штук різних асигнацій та зліпків з печаток. Вага отриманих 135 срібних монет та медалей – 12 фунтів 9 золотників, а вага 78 золотих монет та медалей складає 1 фунт 2 золотники» [43, арк. 7–8 зв.]. Директор М. Чалий, інспектор Є. Білобров, радник правління М. Затиркевич, що підписали рапорт, та і сам І. Сребницький, що його склав, не могли точно назвати кількість монет та медалей, що входили до колекції. Цифри зазначені у рапорті приблизні, що підтверджують й автори документу. І. Козловський, що досліджував документи комісії на початку ХХ ст., називає цифру 3546 екземплярів [22, с. 25].

Більш-менш точно визначитися з кількістю екземплярів нумізматичного зібрання дозволяють документи історико-філологічного інституту, що утворився у 1875 р. Упродовж 1875–1878 рр. колекція не поповнювалася і на початок 1879 р. «у Мінц-Кабінеті, який існує при бібліотеці Інституту знаходилося 4588 номерів монет та медалей на суму 2968 крб. 82 коп.» [44, арк. 23–24]. У цьому ж році Інституту було подаровано ще 32 монети вартістю 10 крб 35 коп, тому на 1880 р. у колекції нараховувалося 4620 номерів на суму 2979 крб 17 коп [45, арк. 21 зв., 23]. У документах 1893 р. зафіксована таж сама кількість монет і медалей та їх вартість також не змінилася [46, арк. 35]. Але саме з цих документів стає зрозумілим, що в цілому ситуація навколо нумізматичного зібрання не змінилася. Нововведення, що з'явились після отримання колекції Г. О. Кушелева-Безбородька, коли її вартість почала оцінюватися у «живих грошах», на жаль, було єдиною позитивною зміною. Колекція хоча і мала формального завідувача (І. Сребницького, якого потім змінив І. М. Михайловський, а того у свою чергу – професор П. І. Люперольський), але реально залишалась у занедбаному стані. Свідченням того, що зберіганням, поповненням та дослідженням колекції ніхто серйозно не займався є річні звіти інституту. З 1897 по 1916 роки у графі «існуючий при інституті мюнц-кабінет має монет та

медалей 4621 екземпляр на суму 2979 крб. 17 коп.» [47, арк. 21 зв.; 48, арк. 26; 49, арк. 26; 50, арк. 21; 51, арк. 9; 52, арк. 11]. Але у звіті за 1917 р. (коли був підготовлений звіт директора І. Козловського про стан колекцій інституту) вже фігурує цифра 6069 екземплярів, тобто «несподіванно знайшлось» одразу 1448 нових екземплярів [53, арк. 7].

Підсумовуючи, необхідно наголосити, що створення нумізматичної колекції у Ніжинській вищій школі припадає на останні роки існування Гімназії вищих наук. Хоча перші екземпляри, які пізніше увійшли до колекції, зберігалися у навчальному закладі з перших днів його існування. На відміну від більшості мінцкабінетів університетів та інших закладів вищої освіти Російської імперії, основа нумізматичного зібрання не була сформована та подарована представниками правлячої династії чи меценатами, не була вилучена з колекцій інших вишів, а почала збиратися з «чистого аркуша» зусиллями небайдужих дарувальників за активної підтримки адміністративно-викладацького та студентського колективів Гімназії. Однак поява та створення колекції було викликано не дослідницькою необхідністю або науковою зацікавленістю з боку збирачів, а виключно віяннями моди того часу.

Відсутність фундаментальної основи колекції з самого початку існування вносила у процес її формування еkleктичність. Хаотичне наповнення складу колекції та відсутність чіткого напрямку зібрання (тематика) призвело до відсутності системності у її структурі. Тобто збирався весь матеріал, що потрапляв до рук, як правило, шляхом дарунків або випадкових надходжень. У колекції були представлені переважно античні (римські), російські та західноєвропейські монети, із значним відсотком монет Речі Посполитої XVI–XVIII ст. Це обумовлюється наявністю значної кількості віднайдених скарбів на території Чернігівської губернії, що містили у собі саме такі нумізматичні комплекси.

Створений у стінах Ніжинської вищої школи мінцкабінет за весь час свого існування ніколи не був окремим, самостійним осередком. Мінцкабінет відносився до «допоміжних навчальних посібників лицю та гімназії». Такий не до кінця визначений статус, відсутність посади постійного зберігача колекції, незначне фінансування установи негативно відбивалися на її стані та роботі. Досі невідомо, якими були умови зберігання нумізматичного зібрання до того часу, як у Лицей надійшли в якості подарунку спеціальні меблі. Ймовірніше, колекція просто зберігалася у відкритому вигляді: монети та медалі

знаходилися окремо, «прямо в общей куче» (насіпом), не загорнуті у папірці, а просто зачинені у ящик. Частина з них не пройшла атрибуції, а більшість монет навіть не були записані в описи.

Хронічна нестача грошей у керівництва Ліцею на першочергові потреби, змушувала його економити на всьому. На підтримку колекції у належному стані кошти не виділялися, не говорячи вже про виділення сум на придбання нових експонатів. За сорок один рік існування мінцкабінету нами зафіксований один випадок придбання монет для поповнення складу колекції. У зв'язку із незадовільним станом зберігання експонатів, колекція практично ніколи не виставлялась для огляду і не використовувалась у навчальному та виховному процесах. Не викладався у гімназії, ліцеях та інституті курс нумізматики як окремий предмет.

Вкрай незадовільний стан, у якому перебував мінцкабінет, на пряму залежав від людського фактору. Якщо не брати до уваги байдужість та бездіяльність керівництва, яке розглядало нумізматычну колекцію, як важкий та непотрібний тягар, слід сказати кілька слів про зберігачів колекції. Протягом усього свого існування мінцкабінет знаходився у завідуванні бібліотекаря Ліцею. Він відповідав за стан, збереження та опис експонатів. Люди, які займали цю посаду (ми нарахували їх за цей період не менше шести осіб) працювали у мінцкабінеті не за основним місцем роботи, а отримували за свою роботу незначну доплату. Зрозуміло, що їм часто не вистачало часу та сил для якісного виконання цієї роботи у мінцкабінеті. Слабка теоретична та практична підготовка, незначний науковий інтерес до справи, відсутність наукових результатів роботи, на жаль, вирізняли практично всіх зберігачів колекції. На цьому фоні окремо слід відзначити професора О. Ф. Янішевського, який завідував кабінетом у 1855–1860 рр. За короткий час своєї роботи він не лише доповнив описи, провів атрибуцію щойно отриманих у зібрання монет, а й зробив спробу наукової систематизації колекції (у основу було покладено географічно-хронологічний принцип Й. І. Еккеля).

Процес нагромадження нумізматычного матеріалу постійно вимагав від завідувачів кабінетом створення каталогів та оновлювання описів колекції. На жаль, підготовлені у 1843, 1855, 1874 рр. описи, на думку І. Козловського (за його ж словами – «не спеціаліста у даній галузі»), «... у науковому відношенні знаходились нижче будь-якої критики, а подекуди переходили у звичайний механічний підрахунок монет та медалей».

Ще одним свідченням незадовільної роботи зберігачів колекції є той факт, що не було проведено вивчення та аналізу найбільш цінних артефактів колекції. Так два срібляники Володимира Великого були досліджені тільки у 50–70-х роках ХХ століття, хоча потрапили та зберігались у ліцейській колекції з 1852 р.

Разом з тим слід виділити і низку позитивних моментів у існуванні мінцкабінету. Факт утворення та функціонування солідного нумізматичного зібрання у виші провінційного містечка, вже сам по собі був ознакою культурного розвитку навчального закладу. Сформована довгими роками зборів та за рахунок солідного дарунку почесного попечителя Г. О. Кушелева-Безбородька, колекція Ліцею займає почесне місце у ряду нумізматичних зібрань столичних та губернських університетів. Подальше вивчення історії існування мінцкабінету Ніжинської вищої школи у наступні періоди, дослідження складу та наповнення його колекції, долі окремих експонатів висуває перед дослідниками нові проблеми та завдання, які потребують свого вирішення.

Література

1. Яушева-Омельянчик Р. М. Доля і трагедія Ніжинського мюнцкабінету. *Література та культура Полісся*. Ніжин, 1997. Вип. 8. С. 107–111.
2. Яушева-Омельянчик Р. М. Судьба Нежинского мюнцкабинета. *Література та культура Полісся*. Ніжин, 2008. Вип. 44. С. 183–188.
3. Самойленко Г. В., Самойленко О. Г. Ніжинська вища школа: сторінки історії. Ніжин, 2005. 402 с.
4. Торубара А. О. Навчально-матеріальна база Ніжинського юридичного ліцею князя Безбородька (1840–1875). *Сіверщина в історії України*, 2014. Вип. 7. С. 242–245.
5. Моціяка П. П. Кімната-музей Миколи Гоголя й інші колекції Історико-філологічного інституту князя Безбородька в Ніжині. *Ніжинська старовина*. 2013. Вип. 15. С. 80–89.
6. Самойленко О. Г. Корпус античних монет у нумізматичній колекції Історико-філологічного інституту князя Безбородька в Ніжині на початку ХХ ст. *Ніжинська старовина*. 2013. Вип. 15. С. 90–97.
7. Самойленко А. Г., Зозуля С. Ю., Потапенко М. В. Описи нумізматического собрания учреждений Нежинской высшей школы середины XIX – первой трети XX вв. Нежин, 2013. 192 с.
8. Державний архів Чернігівської області. Відділ забезпечення збереженості документів м. Ніжин (далі – ДАЧО. ВЗЗДН). Ф. 1104. Оп. 1. Спр. 55.
9. ДАЧО. ВЗЗДН. Ф. 1104. Оп. 1. Спр. 204.
10. ДАЧО. ВЗЗДН. Ф. 1104. Оп. 1. Спр. 16.
11. ДАЧО. ВЗЗДН. Ф. 1359. Оп. 1. Спр. 61.

12. Речь и историческая записка, написанные для прочтения в торжественном собрании Лицея князя Безбородко и Нежинской гимназии бывшем 1845 года июля в 29-й день. К., 1845.
13. ДАЧО. ВЗЗДН. Ф. 1359. Оп. 1. Спр. 373.
14. ДАЧО. ВЗЗДН. Ф. 1359. Оп. 1. Спр. 100.
15. ДАЧО. ВЗЗДН. Ф. 1359. Оп. 1. Спр. 419.
16. ДАЧО. ВЗЗДН. Ф. 1359. Оп. 1. Спр. 433.
17. ДАЧО. ВЗЗДН. Ф. 1359. Оп. 1. Спр. 434.
18. ДАЧО. ВЗЗДН. Ф. 1359. Оп. 1. Спр. 449.
19. ДАЧО. ВЗЗДН. Ф. 1359. Оп. 1. Спр. 437.
20. Сотникова М. П. Нежинский клад сребреников 1852 г. (Реконструкция состава). *Нумизматка и сфрагистика*. Москва, 1971. Т. IV. С. 15–41.
21. Толстой И. И. Древнейшие русские монеты X–XI в. *ЗРАО*. СПб., 1893. Т. VI. 368 с.
22. Козловський І. П. Отчет о состоянии коллекции Института князя Безбородько к 1 января 1918 года. *Известия Историко-филологического института князя Безбородько в Нежине*. 1918. Т. 32. С. 3–47.
23. ДАЧО. ВЗЗДН. Ф. 1359. Оп. 1. Спр. 464.
24. ДАЧО. ВЗЗДН. Ф. 1359. Оп. 1. Спр. 1355.
25. ДАЧО. ВЗЗДН. Ф. 1359. Оп. 1. Спр. 1351.
26. ДАЧО. ВЗЗДН. Ф. 1359. Оп. 1. Спр. 573.
27. ДАЧО. ВЗЗДН. Ф. 1359. Оп. 1. Спр. 599.
28. ДАЧО. ВЗЗДН. Ф. 1359. Оп. 1. Спр. 738.
29. ДАЧО. ВЗЗДН. Ф. 1359. Оп. 1. Спр. 604.
30. ДАЧО. ВЗЗДН. Ф. 1359. Оп. 1. Спр. 173.
31. ДАЧО. ВЗЗДН. Ф. 1359. Оп. 1. Спр. 695.
32. ДАЧО. ВЗЗДН. Ф. 1359. Оп. 1. Спр. 173.
33. ДАЧО. ВЗЗДН. Ф. 1359. Оп. 1. Спр. 656.
34. ДАЧО. ВЗЗДН. Ф. 1359. Оп. 1. Спр. 695.
35. ДАЧО. ВЗЗДН. Ф. 1359. Оп. 1. Спр. 730.
36. ДАЧО. ВЗЗДН. Ф. 1359. Оп. 1. Спр. 738.
37. ДАЧО. ВЗЗДН. Ф. 1359. Оп. 1. Спр. 750.
38. ДАЧО. ВЗЗДН. Ф. 1359. Оп. 1. Спр. 599.
39. ДАЧО. ВЗЗДН. Ф. 1359. Оп. 1. Спр. 740.
40. ДАЧО. ВЗЗДН. Ф. 1359. Оп. 1. Спр. 599.
41. ДАЧО. ВЗЗДН. Ф. 1359. Оп. 1. Спр. 767.
42. ДАЧО. ВЗЗДН. Ф. 1359. Оп. 1. Спр. 243.
43. ДАЧО. ВЗЗДН. Ф. 1359. Оп. 1. Спр. 246.
44. ДАЧО. ВЗЗДН. Ф. 1105, Оп. 1. Спр. 114.
45. ДАЧО. ВЗЗДН. Ф. 1105, Оп. 1. Спр. 145.
46. ДАЧО. ВЗЗДН. Ф. 1105, Оп. 1. Спр. 572.
47. ДАЧО. ВЗЗДН. Ф. 1105, Оп. 1. Спр. 1135.
48. ДАЧО. ВЗЗДН. Ф. 1105, Оп. 1. Спр. 1190.
49. ДАЧО. ВЗЗДН. Ф. 1105, Оп. 1. Спр. 1244.

50. ДАЧО. В33ДН. Ф. 1105, Оп. 1. Спр. 1367.
51. ДАЧО. В33ДН. Ф. 1105, Оп. 1. Спр. 1751.
52. ДАЧО. В33ДН. Ф. 1105, Оп. 1. Спр. 2037.
53. ДАЧО. В33ДН. Ф. 1105, Оп. 1. Спр. 2167.

References

1. Yausheva-Omelyanchyk R. M (1997). Dolya i trahediya Nizhynskoho myuntskabinetu [Yausheva-Omelyanchik R.M. The fate and tragedy of the Nizhyn municipal cabinet]. *Literatura ta kultura Polissya*. Vyp. 8. Nizhyn. S. 107–111. [in Ukraina].
2. Yausheva-Omelyanchyk R. M. (2005). Sudba Nezhyynskoho myuntskabyneta [Yausheva-Omelyanchik R.M. The fate of the Nizhyn municipal cabinet]. *Literatura ta kultura Polissya*. Vyp. 44. Nizhyn, S. 183–188. [in Ukraina].
3. Samoilenko H.V., Samoilenko O.H. (2005) Nizhynska vyshcha shkola: storinky istoriyi. [Samoilenko G.V., Samoilenko O.G. Nizhyn higher school: pages of hist]. Nizhyn. 402 s. [in Ukraina].
4. Torubara A. O. (2014) Navchalno-materialna baza Nizhynskoho yurydychnoho litseyu knyazya Bezborodka (1840–1875). [Torubara A. O. Educational and material base of the Nizhyn Law Lyceum of Prince Bezborodko (1840–1875)]. *Sivershchyna v istoriyi Ukrayiny*, vypusk 7, S. 242–245. [in Ukraina].
5. Motsiyaka P. P. (2013) Kimnata-muzey Mykoly Hoholya y inshi kolektsiyi Istoryko-filolohichnoho instytutu knyazya Bezborodka v Nizhyni [Motsiyaka P.P. Mykola Gogol's room-museum and other collections of the Historical and Philological Institute of Prince Bezborodko in Nizhyn] // *Nizhynska starovyna*. Vyp. 15. S. 80–89. [in Ukraina].
6. Samoilenko O.H. (2013) Korpus antychnykh monet u numizmatychniy kolektsiyi Istoryko-filolohichnoho instytutu knyazya Bezborodka v Nizhyni na pochatku XX st. [Samoilenko O.G. The case of ancient coins in the numismatic collection of the Historical and Philological Institute of Prince Bezborodko in Nizhyn in the early twentieth century]. *Nizhynska starovyna*. Vyp. 15. S. 90–97. [in Ukraina].
7. Samoilenko A. H., Zozulya S. Y., Potapenko M. V. (2013) Opysy numyzymatycheskoho sobranyya uchrezhdeny Nyzhynskoy vysshey shkoly seredyny XIX – pervoy treti XX vv. [Samoilenko A.G., Zozulya S.Yu., Potapenko M. V. Inventories of the numismatic meeting of institutions of the Nizhyn higher school of the middle of the XIX – first third of the XX centuries]. Nizhyn. 192 s. [in Ukraina].
8. Derzhavnyy arkhiv Chernihivs'koyi oblasti. Viddil zabezpechennya zberezhnosti dokumentiv m. Nizhyn (dali – ДАЧО. VZZDN). [State Archives of Chernihiv region. Department for ensuring the safety of documents in Nizhyn (hereinafter – ДАЧО. VZZDN)], F. 1104, Op. 1, Spr. 55.
9. ДАЧО. VZZDN, F. 1104, Op. 1, Spr. 204.
10. ДАЧО. VZZDN, F. 1104, Op. 1, Spr. 16.
11. ДАЧО. VZZDN, F. 1359, Op. 1, Spr. 61.

12. Rech i istoricheskaya zapiska, napisannyye dlya prochteniya v torzhestvennom sobranii Litseyu knyazya Bezborodko i Nezhinskoy gimnazii byvshem 1845 goda iyulya v 29-y den. (1845) [A speech and a historical note written for reading at the solemn meeting of the Lyceum of Prince Bezborodko and the Nizhyn gymnasium in the former July 1845 on the 29th day]. K. [in Russia].

13. DACHO. VZZDN, F. 1359, Op. 1, Spr. 373.

14. DACHO. VZZDN, F. 1359, Op. 1, Spr. 100.

15. DACHO. VZZDN, F. 1359, Op. 1, Spr. 419.

16. DACHO. VZZDN, F. 1359, Op. 1, Spr. 433.

17. DACHO. VZZDN, F. 1359, Op. 1, Spr. 434.

18. DACHO. VZZDN, F. 1359, Op. 1, Spr. 449.

19. DACHO. VZZDN, F. 1359, Op. 1, Spr. 437.

20. Sotnikova M. P. (1971) Nezhinskiy klad srebrenikov 1852 g. (Rekonstruktsiya sostava) [Sotnikova M.P. Nezhinsky hoard of silver coins of 1852 (Reconstruction of the composition)]. *Numizmatka i sfragistika*. M. T. IV. S. 15–41. [in Russia].

21. Tolstoy I. I. (1893) Drevneyshiye russkiye monety X–XI v. [Tolstoy I.I. The oldest Russian coins of the X-XI century]. *ZRAO*, T. VI, SPb. 368 s. [in Russia].

22. Kozlovskiy I. P. (1918) Otchet o sostoyanii kolleksii Instituta knyazya Bezborodko k 1 yanvarya 1918 goda [Kozlovskiy I. P. Report on the state of the collection of the Institute of Prince Bezborodko by January 1, 1918]. *Izvestiya Istoriko-filologicheskogo instituta knyazya Bezborodko v Nezhine*. T. 32. S. 3–47. [in Russia].

23. DACHO. VZZDN, F. 1359, Op. 1, Spr. 464.

24. DACHO. VZZDN, F. 1359, Op. 1, Spr. 1355.

25. DACHO. VZZDN, F. 1359, Op. 1, Spr. 1351.

26. DACHO. VZZDN, F. 1359, Op. 1, Spr. 573.

27. DACHO. VZZDN, F. 1359, Op. 1, Spr. 599.

28. DACHO. VZZDN, F. 1359, Op. 1, Spr. 738.

29. DACHO. VZZDN, F. 1359, Op. 1, Spr. 604.

30. DACHO. VZZDN, F. 1359, Op. 1, Spr. 173.

31. DACHO. VZZDN, F. 1359, Op. 1, Spr. 695.

32. DACHO. VZZDN, F. 1359, Op. 1, Spr. 173.

33. DACHO. VZZDN, F. 1359, Op. 1, Spr. 656.

34. DACHO. VZZDN, F. 1359, Op. 1, Spr. 695.

35. DACHO. VZZDN, F. 1359, Op. 1, Spr. 730.

36. DACHO. VZZDN, F. 1359, Op. 1, Spr. 738.

37. DACHO. VZZDN, F. 1359, Op. 1, Spr. 750.

38. DACHO. VZZDN, F. 1359, Op. 1, Spr. 599.

39. DACHO. VZZDN, F. 1359, Op. 1, Spr. 740.

40. DACHO. VZZDN, F. 1359, Op. 1, Spr. 599.

41. DACHO. VZZDN, F. 1359, Op. 1, Spr. 767.

42. DACHO. VZZDN, F. 1359, Op. 1, Spr. 243.

43. DACHO. VZZDN, F. 1359, Op. 1, Spr. 246.

44. DACHO. VZZDN, F. 1105, Op. 1, Spr. 114.
45. DACHO. VZZDN, F. 1105, Op. 1, Spr. 145.
46. DACHO. VZZDN, F. 1105, Op. 1, Spr. 572.
47. DACHO. VZZDN, F. 1105, Op. 1, Spr. 1135.
48. DACHO. VZZDN, F. 1105, Op. 1, Spr. 1190.
49. DACHO. VZZDN, F. 1105, Op. 1, Spr. 1244.
50. DACHO. VZZDN, F. 1105, Op. 1, Spr. 1367.
51. DACHO. VZZDN, F. 1105, Op. 1, Spr. 1751.
52. DACHO. VZZDN, F. 1105, Op. 1, Spr. 2037.
53. DACHO. VZZDN, F. 1105, Op. 1, Spr. 2167.

O. O. Leiberov

Senior lecturer in the Department of World History and International Relations,
Mykola Gogol State University of Nizhyn
e-mail: lejberov@ukr.net

**Origins and formation of the numismatic collection of Nizhyn Higher School
(early 30's – mid 70's of the XIX century)**

The article is devoted to the problems related to the processes of establishment and functioning of the munz-cabinet in Nizhyn Higher School and chronologically covers the period from the early 1930s to the mid-1970s. On the basis of newly introduced into scientific circulation archival sources, including economic documents, annual final reports, descriptions, documents of a private nature, the author of the article tried to analyze and look at the problem in a new way. The study confirmed that the numismatic assembly began to form in the first years of the Gymnasium of Higher Sciences, and as a separate institution within the gymnasium library began to function in the last years of the Gymnasium. The Munz Cabinet has been a non-independent institution throughout its existence. He did not have a permanent premise, a separate staff, and no funds were allocated for his maintenance. During the entire study period, only a single fact of allocating funds for the purchase of new exhibits was recorded. The replenishment of the collection took place only at the expense of gifts and donations from patrons and those who care. The article traces and investigates the state of the collection, partially analyzes its composition. The author concludes that due to a number of objective (chronic lack of funds, lack of interest from the management of the Lyceum, inconsistency of the profile of the educational institution with the needs of the cabinet) and subjective (lack of initiative of cabinet managers, their poor scientific training, collections) circumstances, the munz-cabinet could not become a separate, independent research institution. «New Life» in the process of functioning of the munz-cabinet could make a gift of a new collection of coins and medals, which was made by the honorary trustee of the Lyceum G.O. Kushelev-Bezborodko. However, due to the above reasons, it remained a «dead weight». The paper draws attention to another negative detail that accompanied the existence of the Munz cabinet during this period. This is the lack of a full, professional description of the exhibits of the collection. Even rare, especially valuable items of the collection were not attributed (silver coins of Vladimir the Great, which were found in the Nizhyn treasure in 1852). The author concludes that during this period, the collection of coins and medals stored in the Munz cabinet did not play any role in the educational, educational and scientific process. At the same time, the very existence of a numismatic cabinet affected the prestige of the educational institution and could play a positive role in these processes in the future.

Key words: Nizhyn Higher School, Lyceum, numismatic collection, collection of coins and medals, coin office.